

La Mar

Grup feminista

Una genealogia del feminisme radical
1976-1978

Pilar Sentís

La Mar

Pilar Sentís

Cuadernos 17

LES D'ONES DE LA MAR

Grup feminista

Una genealogia del feminisme radical

1976-1978

Editorial Digital Feminista Victoria Sau

Barcelona, 2023

Autora: Pilar Sentís

Título: La Mar

Edició: Rosa Marín Ribas

Vostè és lliure de,

copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra sota les següents condicions:

- RECONeixEMENT (*attribution*): En qualsevol explotació de l'obra autoritzada per la llicència caldrà reconèixer l'autoria.
- NO COMERCIAL (*non commercial*): L'explotació de l'obra queda limitada a usos no comercials.
- SENSE OBRES DERIVADES (*non derivate works*): L'autorització per explotar l'obra no inclou la transformació per crear una obra derivada.
- COMPARTIR AMB LA MATEIXA LLICÈNCIA: Si transforma o modifica aquesta obra per crear una obra derivada, només pot distribuir l'obra resultant amb la mateixa llicència, una de similar o compatible.
- Al reutilitzar o distribuir l'obra, heu de deixar ben clar els termes de la llicència de l'obra.
- Alguna d'aquestes condicions pot no aplicar-se si s'obté permís del titular dels drets d'autor.
- En aquesta llicència res es menyscabi o restringeixi dels drets morals de l'autora. Els drets derivats d'usos legítims o altres limitacions reconegudes per llei no queden afectats per l'anterior.

Pilar Sentís i Zuazola-Cigorraga, Barcelona 1947. Va cursar els seus estudis al Lycée Français de Barcelona i posteriorment es va llicenciar en Psicologia per la UAB. El 1976 es va vincular al Colectivo Feminista. Més tard, va crear amb altres dones el grup feminista La Mar (1976 - 1978). El grup La Mar va fer l'adaptació de la primera edició en castellà del llibre del Col·lectiu de Boston "*Our bodies, Ourselves*" (Els nostres cossos, les nostres vides), Editorial Icària, 1982. Va ser col·laboradora fotogràfica de la revista "Vindicació feminista", 1976 - 1979 i cofundadora amb el Col·lectiu de Periodistes Ecologistes de Catalunya de la revista ecologista "Userda", editada per Edicions d'Ecologia, 1977 - 1982.

pilar.sentis@hotmail.com

A les companyes de La Mar que vàrem iniciar el camí juntes i a les que ens van acompanyar. Gràcies a Lola G. Luna per haver-me donat l'ocasió d'escriure el meu testimoni.

“Desaparèixer sense deixar escrites les nostres vivències seria morir en el més absolut anonimat”

(a) Julia Baquero

(b) Xúx Borrell

(c) Kristina Doria

(d) Silvia López

(e) Montse Lloverol

(f) Pilar Sentís

LA MAR, grup feminista (1976-1978)

Per escriure un article sobre La Mar he de recórrer a sentiments, pensaments, records.

Com vàrem néixer

La Mar va ser un grup feminista que es va constituir al juliol de 1976, després de les 1es Jornades Catalanes de la Dona (27-30 de maig de 1976) i es va dissoldre el 1978. La idea de la seva constitució va sorgir, segons recorda la Julia Baquero, d'una conversa que varen tenir la Xús Borrell i ella mateixa. La data de la dissolució pot ser incorrecte perquè no es troben documents datats i degut, també, a que algunes de les dones que es van vincular al grup estan actualment desconnectades. Aquest article pot ser que tingui algunes errades però intentaré, des del record, de les vivències i dels documents dels quals en sóc depositària, relatar aquest període de militància feminista radical.

Figura 1: Jornades catalanes de la dona 1976. Foto: Pilar Sentís

El grup La Mar es va crear arran d'una escissió del Colectivo Feminista (1975), del qual unes de les seves fundadores van ser Lúdia Falcón¹ i Ma José Ragué Arias².

¹Lidia Falcón, feminista, advocada, escriptora, ha exercit com a advocada durant més de cinquanta anys a través del seu bufet propi i al Gabinete Jurídico para la Mujer, orientant la seva activitat a la defensa dels drets de les dones, dels treballadors i dels perseguits polítics. Des de finals dels anys seixanta ha dut a terme una intensa activitat com a dinamitzadora, organitzadora i activista feminista. Va ser una de les fundadores del Colectivo Feminista, de la Revista Vindicación Feminista i de Ediciones de Feminismo.

²Maria Josep Ragué Arias (Barcelona, 1941 - 18 de juny de 2019) fou una investigadora, crítica cultural, especialista en la contracultura catalana dels anys 70, assagista, autora teatral i

Figura 2: Dones del Colectivo Feminista, Jornades catalanes de la Dona, 1976. Entre elles: Regina Bayo, Anna Estany, Teresa Estany, Sílvia López i Adela Tomás. Foto: Pilar Sentís.

En aquest col·lectiu hi formaven part dones universitàries, dones treballadores, etc... Hi havia una barreja de professions i d'interessos.

Algunes de les dones del Colectivo eren independents dels partits polítics, però n'hi havia d'altres que venien de grups de l'extrema esquerra marxista-leninista. Aquesta va ser una de les raons per les quals unes quantes dones que no veniem de la militància política d'esquerres i que no teníem aquests lligams, decidissin escindir-nos arran de la proposta de vincular-nos a un grup determinat d'esquerra. El Colectivo Feminista no va reconèixer la nostra partida com a una escissió³.

Creació arran d'un conflicte

El fet va ser que en una reunió del Colectivo Feminista Lúcia Falcón va exposar la seva proposta de vincular-nos a un grup polític. Es preveia que l'arribada de la democràcia obriria les portes a que es presentessin molts partits a les primeres eleccions democràtiques. Algunes de nosaltres que ens consideràvem feministes independents no van voler acceptar aquesta vinculació. La qüestió implícita en aquella proposta era que si no estàvem d'acord havíem de decidir si continuàvem o no en el Colectivo. Me'n recordo que Lidia Falcón va sortir de

professora universitària. Fundadora del Colectivo Feminista, del Partit Feminista de Catalunya i col·laboradora de la revista *Vindicación feminista*.

³Julia Luzan, "El Colectivo feminista: la historia de un proceso", *Revista Triunfo*, 21 de maig de 1977.

l'habitació, del pis a on vivia al barri de Gràcia, a on estàvem reunides perquè ens ho penséssim, ja que volia una resposta immediata. Ens va dir “cuando vuelva querré saber qué mujeres están de acuerdo y cuáles no lo están”. Quan va tornar ens va fer la pregunta a cada una de nosaltres. Arran de la decisió de no està d'acord un grup de dones vàrem decidir deixar el Colectivo Feminista.

Ens vàrem reunir unes set dones en un bar de Les Rambles de Barcelona per a elaborar un document del perquè del nostre desacord, al juliol de 1976, en el que es deia: “El pactar avui en dia amb les organitzacions d'esquerres per més revolucionàries que aquestes es defineixin significa que hem de portar una pràctica que compromet els nostres objectius finals de lliberació...”⁴. Però les que vàrem marxar volíem continuar amb l'activisme feminista, influir en el moviment i ser-hi presents.

En aquella època de reivindicacions pensàvem que la causa feminista tenia un lloc molt important i nosaltres com joves activistes amb molta ideologia feminista, hi volíem participar. Quasi immediatament, unes quantes dones vam decidir crear el grup La Mar.

Una de nosaltres, em sembla que va ser la Xús Borrell, va suggerir el nom de La Mar com a font de vida. No teníem massa interès en posar-hi contingut a les inicials que formaven el nom però vàrem creure que ens ho demanarien perquè en tots els grups polititzats els noms eren sigles amb un significat concret. Per tant es va donar contingut a les sigles d'aquest nom: Com que consideraven que la lluita que es portava a terme era antipatriarcal i nosaltres ens consideraven dones radicals, en certa manera revolucionàries, van pensar que aquests conceptes havien de figurar en les sigles de La Mar. Per tant les sigles van tenir aquest contingut: “Lucha Antipatriarcal de Mujeres Antiautoritarias y Revolucionarias”.

Les dones que ens vàrem escindir del Colectivo Feminista i que van crear La Mar erem: Júlia Baquero, Xús Borrell, Sílvia López, Montse Lloverol i jo mateixa. Vàren haver companyes que van marxar però no es va vincular a La Mar però van mantenir una estreta relació.

⁴“Documento elaborado por un grupo de mujeres del Colectivo feminista en desacuerdo con una opción tomada por este”. Arxiu Sira Domènech.

Volíem mantenir l'activitat i organitzar-nos en un grup molt activista i ser-hi presents allà a on el moviment ens reclamés. El fet és que el moviment feminista estava organitzat a nivell de barris. Hi havia moltes coordinadores feministes, casals, assemblees i associacions de veïns que tenien la seva vocàlia, el seu grup o la seva secció feminista. Ens vàrem trobar que totes aquelles organitzacions, majoritàriament, no eren independents i estaven vinculades a partits polítics d'esquerra i d'extrema esquerra (Movimiento Comunista, MC, comunista/maoista; Liga comunista Revolucionaria, LCR, trotskista; Bandera Roja, BR, maoista; Partit Socialista Unificat de Catalunya, PSUC, comunista, etc.) que volien ocupar el seu lloc o ser-hi presents en totes les reivindicacions feministes.

Nosaltres, però, ens vam declarar completament independents dels partits. La raó, ho he dit abans, del trencament amb el Colectivo Feminista va ser arran d'aquest fet: el no voler vincular-nos a grups d'extrema esquerra. Vam tenir moltes dificultats per defensar la nostra independència en el moviment feminista. Se'ns considerava radicals. Inclús se'ns va dir que pertanyíem a la corrent anarquista. Hi érem a tot arreu, allà on hi havia una reunió feminista, allà on hi havia alguna assemblea, allà on havia alguna mobilització, La Mar sempre hi era.

Lloguer del local i activitat del grup

Vam decidir llogar un local perquè necessitàvem un lloc de reunió, un lloc on tinguéssim els nostres llibres, el nostre material. Era un pis a la Rambla Santa Mònica de Barcelona. El local de La Mar es va convertir amb el temps en un pis a on hi vivien algunes dones, es feien reunions setmanals els dimarts o quan hi havia un fet urgent sobre el que s'havia de discutir (edició de la revista, intent de fer una biblioteca i moltes activitats). Es pot considerar que va ser la primera "Casa de la Dona" de la ciutat.

Fèiem com una mena d'agenda setmanal sobre les accions a realitzar i també elaboràvem escrits, declaracions sobre temes que ens importàvem en aquell moment i que moltes vegades havíem de presentar en alguna convocatòria en la que hi participaven. Es pot dir que La Mar era sobre tot un grup activista. Era un moment en que calia ver intervencions públiques, debats, accions al

carrer, concentracions davant els jutjats, accions en determinades institucions qüestionant, les desigualtats i la falta de drets. Per aquell temps es van produir també les primeres manifestacions contra el sexisme, la violència, a favor de l'avortament i el divorci... Alhora que anàvem avançant intel·lectualment en l'anàlisi social del patriarcat i construint el moviment feminista.

Els eixos fonamentals de la nostra activitat i debat eren:

- Participació en les manifestacions i convocatòries feministes.
- Participació en la Coordinadora Feminista. Relació amb els diferents grups de dones.
- Relacions internacionals i assistència a reunions en altres països europeus (sempre depenen de la nostra economia i disponibilitat).
- Debat sobre temes concrets arran d'informació i lectura de documents i llibres internacionals.
- Edició de la revista "D'ones de La Mar".
- Línies de pensament i acció que conformaven el nostre ideari: denuncia de la societat patriarcal, auto-consciència, Self-help, medicina alternativa i la relació d'algunes de nosaltres amb l'ecologia.
- Funcionament per comissions:
 - Comissió de Self-help
 - Comissió revista D'Ones de La Mar (gener 1977).
 - Comissió Dona i història. Anàlisi teòric del sistema patriarcal.
 - Inici de xerrades amb altres grups: sexualitat, violència, medicina alternativa, etc...

Què estava passant

Eleccions del 1977

Les eleccions generals d'Espanya del juny 1977 es celebraren per a elegir els membres que anaven a constituir el Congrés dels Diputats i el Senat. Van ser uns comicis de caràcter històric ja que van constituir les primeres eleccions que es celebraven després de la Segona República, concretament des del febrer de 1936 però també va ser les primeres que celebraven després de la dictadura del general Francisco Franco. Les eleccions van ser convocades pel president Suárez a través del Real Decret 679 / 1970 del 15 d'abril. Després d'aquestes eleccions es va crear la Subdirección General de la Condición Femenina que va aixecar molta polèmica ja que part del moviment feminista no estava d'acord. Alguns grups de dones consideraven que l'administració havia rebaixat les seves anteriors propostes de deixar un organisme a nivell de direcció general amb un equip suggerit per dones, com va prometre el ministre de cultura Pio Cabanillas. Finalment, varen crear una subdirecció general amb una titular, Pilar Yzaguirre, anomenada a dit i sotmesa al director general de Desarrollo Comunitario.

Es va convocar una reunió d'urgència Madrid de totes les feministes de l'Estat.

La revista SAIDA⁵ va fer una entrevista a La Mar per aquella ocasió que reprodueixo:

Saida: —Què penseu de la participació de les dones en el govern?

La Mar: —No creiem que el feminisme hagi de col·laborar i participar en estructures institucionals del poder patriarcal, només serveix per prestigiar-lo i donar-li credibilitat. Implica que les dones que participen entrin a la dinàmica política establerta i deixin de ser elles mateixes, dones que s'expressen autònomament. És un mitjà clar d'integració i control per part d'ells. No creiem en la representació d'unes dones per totes. Cada dona té la seva vida i la seva veu i es representa a si mateixa.

⁵Revista SAIDA 1977/1978 fundada per Javier Ortiz. La revista va ser segrestada diverses vegades per ordre ministerial i van ser encarcerats cinc dels seus col·laboradors per assumir l'autoria de un article editorial titulat "Viva la República".

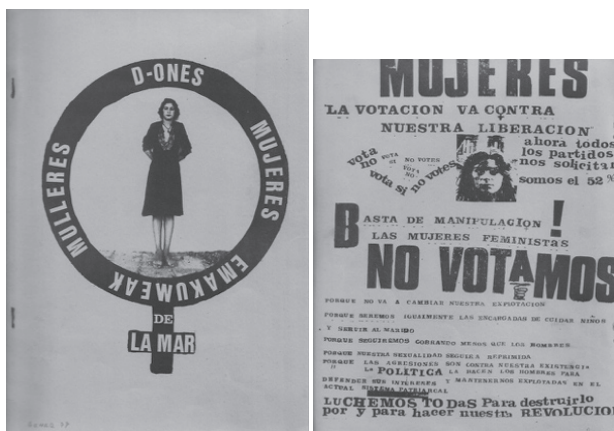

Figura 3: Portada i contraportades del primer número de la revista D'Ones de La Mar, febrer 1977.

Saida: —Quina és la vostra posició davant de la trobada estatal convocada per les feministes el dia 24 a Madrid per a discutir la proposta de Pío Cabanillas?

La Mar: —La nostra assistència a Madrid no es per a discutir la proposta de Pío Cabanillas. La nostra resposta està implícita en la nostra concepció del feminisme. Aprofitarem aquesta trobada de les feministes de l'Estat per veure'ns, intercanviar experiències, publicacions i conèixer-nos més. Esperem que d'aquesta trobada entre totes les feministes autònomes dels partits, surtin alternatives i la possibilitat de recuperar els nostres espais de dones fora de les trames dels homes.

Vàrem crear una revista

Revista "D'Ones de LA MAR"

De la revista del grup de La Mar es van publicar únicament dues edicions. L'edició de la primera revista es va editar al febrer de 1977 i la segona edició el setembre de 1977.

El contingut de la primera revista era molt divers. Els articles i els poemes no estaven signats. Era com una feina de creació i d'ús col·lectiu.

La publicació va constar dels següents continguts:

- Un poema titulat “i sota La Mar hi ha font de vida”.
- Un article sobre alternatives al Planning familiar.
- Un article referent a l'auto-ajuda.
- Un secció anomenada “el cerdo del mes” que era una denúncia d'alguna declaració o article fet per un home. Normalment eren denúncies a homes que havien fet alguna acció molt negativa cap a les dones.
- Una ressenya del festival organitzat per l'AUPEM per a reivindicar “Els drets democràtics de les dones” i que es va celebrar al Paranimf de la Universitat central de Barcelona a on s'havien celebrat les Primeres Jornades Catalanes de la Dona el 1976. Es cita a la Elisa Serna amb les seves cançons “pro poble explotat”. Es comenta que no va dir res de nou per a les dones. També cita a La Marina Rossell que en les seves cançons catalanes no es parla massa de les dones. En referència a La Maria del Mar Bonet es diu que a més de cantar molt bé estava posant música a poemes de dones feministes.
- Uns dibuixos de Claire Bretécher⁶, dibuixant francesa molt coneguda en aquella època perquè col·laborava amb diverses revistes franceses, sobre tot al “Nouvel Observateur”⁷. És un acudit en vinyetes sobre una escena domèstica d'una parella.

⁶Claire Bretécher Nantes 17 d'abril de 1940 - Paris, 10 de febrero de 2020). El 1972, funda amb Marcel Gotlib i Mandryka L'Écho des savanes, però col·labora també a Le Sauvage i el 15 d'octubre de 1973 inicia la seva sèrie “Los frustrados” per al setmanari Nouvel Observateur, en la qual satiritza l'esquerra acomodada de la qual forma part.

⁷Té el seu origen és el setmanari de 24 pàgines L'Observateur politique, économique et littéraire, publicat des del 13 d'abril de 1950 amb una tirada de 20.000 exemplars. Va ser fundat per antics resistents, Gilles Martinet de l'AFP, Roger Stéphane, Claude Bourdet, Hector de Galard de Combat i la col·laboració de Jean-Paul Sartre. Va passar a dir-se l'Observateur aujourd'hui el 1953, i després France Observateur el 1954. A la França de la postguerra, impregnada de l'esperit de la resistència d'esquerra, France Observateur se va afirmar com un diari controvertit en exposar la necessitat d'atorgar la independència a les colònies i denunciar els escàndols. El mitjà assolí els 100.000 exemplars.

- Un escrit d'una dona de La Mar (Joana) que explica una mica el seu procés cap el feminisme.
- Una crítica que com a grup vàrem fer als diferents partits polítics, entre ells el PSUC representat per López Raimundo⁸ i Teresa Pàmies⁹, que a la sala Villarroel de Barcelona van presentar el programa per a la lluita de la dona¹⁰.
- Un altre poema. A les dues revistes que vam editar es van publicar poemes escrits per dones del grup.
- Una crítica de cine de la pel·lícula "Lumière" la direcció i el guió de la qual són de la Jeanne Moreau i es va estrenar a Barcelona al cinema Moratín que ara ja no existeix.
- Un poema-cançó. Diu al peu de pàgina: "Amb la música vull reivindicar tot allò que ens ha estat assassinat per aquest sistema patriarcal".
- Un escrit presentat a la coordinadora de grups feministes i organitzacions de dones de Barcelona i comarques. Etc. . .

Aquesta revista es va publicar amb un total de 23 pàgines portada i contraportada en la que figura el rebuig a les eleccions del juny de 1977¹¹ en les quals també hi havia pàgines manuscrites i dibuixos.

Recullo un dels poemes, sense signar, l'autoria del qual crec que és de la Neus Planelles:

⁸Gregorio López Raimundo (Tauste, 11 de juny de 1914 - Barcelona, 17 de novembre de 2007) va ser un polític comunista. D'origen aragonés, va passar toda la seva vida (excepte el seu exili) a Catalunya, a on va desenvolupar la seva labor política.

⁹Teresa Pàmies i Bertran (Balaguer, 8 d'octubre de 1919-Granada 13 de març de 2012). Fou una escriptora i periodista. Exiliada durant més de tres dècades, va escriure la seva primera obra, "Testament de Praga", l'any que feia 50. Fins al 92 anys, quan va morir, va mantenir el seu compromís amb el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Va escriure una cinquantena de llibres.

¹⁰A la sortida de l'acte la Teresa Pàmies va increpar a les dones de La Mar que havien boicotejat l'acte, dient-les que el seu comportament no era democràtic.

¹¹S'ha publicat erroniamment que la contraportada mostrava un rebuig al referèndum de la Constitució de 1978 ("Dones en Transició", Mary Nash, Ajuntament de Barcelona, 2007). Va ser una manifest de boicot a les eleccions del juny de 1977.

“En la matinada d’un 17 d’abril”

Dormies
Embolcallada per serpentines de desitjos
I vaig veure els teus somnis
Escapar-se dels teus ulls,
Abandonar el teu cos
En escatimada lassitud de repòs.
I tot allò al que tu vols donar vida
Prenia cos esteri
En la penombra fumejada.
I tu, en gravidesa d’infantaments revolucionaris
 (“que per erres no quedi...”)
Et bressolaves en el respir queixós de la son.

L’autoconsciència i el Shelf-help

Trobada amb Clara Jourdan:

Clara Jourdan, feminista de Milà, una tarda a la nostra casa ens va mostrar com havia reunit en el seu llibre “Insieme contro”¹², les experiències dels consultori d’autogestió de la dona així com una crítica de com la ginecologia i els metges tracten el cos de la dona. Preguntar-li sobre la seva participació en la pràctica de l’auto-examen ens va explicar que l’interès li va sorgir després de viure una experiència amb un grup d’autoconsciència, en un col·lectiu de dones, al parlar de la relació amb el seu cos, de la salut, de la forma de vida, l’alimentació, etcètera.. Va ser llavors quan va sentir la necessitat de treballar en el desenvolupament d’una assistència alternativa i alhora autònoma de dones. Va continuar parlant sobre els grups d’autoconsciència com una forma de sortir del privat i anar cap a una presa de consciència de nosaltres mateixes diferent de la que ens ve donada per la societat masclista. És diferent dels homes es deia, és indispensable per no recaure en la pràctica política que fan ells, a més d’establir una altra forma de relació entre dones. Es practica en grups reduïts. Per tan partint de l’experiència que cadascuna té en referència a

¹²Editorial La Salamandra, gener de 1976.

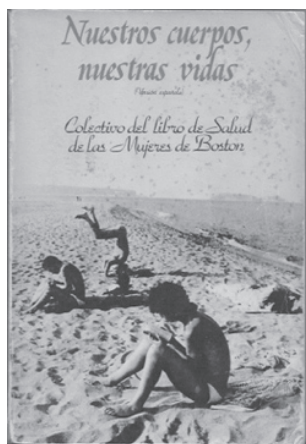

Figura 4: Portada de la 1ª edició del llibre “Nuestros cuerpos nuestras vidas, Editorial Icaria, 1982

la sexualitat, la violència, l'afectivitat, el treball, etcètera... És molt important una assistència constant i que siguin, si és possible, sempre les mateixes dones. Si altres dones arriben al col·lectiu es van integrant.

Dintre del nostre interès per l'auto-ajuda vàrem tenir la ocasió de conèixer Leonor Taboada¹³. Ens va proposar crear un grup de Self-help i la traducció, que posteriorment es va convertir en una adaptació, del llibre “Our bodies Ourselves”, del Col·lectiu de Boston.

“Our bodies, Ourselves”

“Our bodies, Ourselves”, va ser un llibre redactat pel Col·lectiu de Salut de Dones de Boston (Boston Women's Health Collective). La primera edició titulada “Las mujeres y sus cuerpos” (Women and Their Bodies), es va publicar el 1970 per la “The New England Free Press”. Va ser un llibre molt divulgat als Estats Units dintre del moviment feminista. El Col·lectiu de Boston havia fet moltes

¹³ Leonor Taboada Spinardi (Buenos Aires) és una activista feminista. Especialitzada en temes de salut i sexualitat de les dones, va impulsar grups de “Self-help”. El 1978 va publicar Quadern Feminista. Introducció al Self-help. (Fontanella). Als anys 70 va col·laborar en l'adaptació a l'espanyol de *Nuestros cuerpos, nuestras vidas*, un llibre que reivindica l'autoconeixement del cos per part de les dones, publicat als Estats Units pel Col·lectiu de Dones de Boston el 1971.

reunions i xerrades a on havia recollit informació sobre la sexualitat de les dones. Leonor Taboada va proposar al grup La Mar fer la traducció al castellà. Anteriorment s'havia fet una traducció al xicano, editada a Mèxic, però hi havia interès per editar-ho a Espanya. L'editorial Fontanella va estar interessada en la seva publicació però finalment el llibre es va editar a l'editorial Icaria, el 1982. El col·lectiu La Mar, va decidir en una de les reunions de treball, que el llibre s'havia d'adaptar a la realitat social de les dones del país i ens vàrem decantar per a fer una adaptació i no una traducció. Veien que era complicat fer l'adaptació en reunions i amb la totalitat del grup, es va demanar també la intervenció de dones especialistes en alguns temes, vàrem creure que era més convenient que cadascuna de nosaltres s'encarregués de fer un terme un capítol o participar en diversos capítols però que el grup de discussió de cada apartat no superés un cert nombre de dones. D'aquesta manera es va anar fent l'adaptació del llibre. Durant molt de temps no es va poder recollir la documentació perquè algunes dones encara l'estaven treballant i no la podien lliurar. Quan, finalment, vaig poder recollir totes les parts adaptades per part de la Kristina Doria que havia participat en l'adaptació de 5 capítols, tres d'ells en solitari degut a que la resta del grup ja estava desconnectat i va haver de responsabilitzar-se el tancament del llibre, me'n vaig assabentar de que el Col·lectiu de Boston i l'editorial Icaria ja no estaven interessats en aquesta adaptació. Vaig contactar amb Leonor Taboada i em va dir que jo mateixa fes de nou els contactes (ja que era la que tenia tota la documentació recollida) amb el Col·lectiu de Boston i a veure que em deien elles perquè hi havia un interès d'Edicions de La Sal de publicar-lo i, suposadament, de fer una altra adaptació. Vaig comentar al Col·lectiu de Boston que Edicions d'Ecologia que editava la revista "Userda" també tenia interès en la seva publicació, en vistes de salvar "in extremis" l'adaptació que havien fet el grup encarregat a l'inici. Vaig escriure cartes¹⁴, amb l'ajuda d'Amy Shwartz¹⁵, al Col·lectiu de Boston. Vàrem trigar molt a contestar-me però, finalment, ho van fer i em van demanar el manuscrit. Després d'un any o més van donar l'aprovació del que havíem fet i van donar autorització de publicar-lo amb el seu únic consentiment. Fi-

¹⁴Vaig assabentar-me per Teresa Ortiz, catedràtica de la Universitat de Granada que unes cartes meves estaven dipositades a la Universitat de Harvard degut a la donació del Fons documental del Col·lectiu de Boston.

¹⁵Amy Swartz va col·laborar a la revista "Userda".

nalment vàrem decidir, Kristina Doria i jo mateixa, d'anar novament a Icaria, perquè no podíem contactar amb les dones que estaven involucrades i el grup La Mar s'havia dissolt. Volíem lliurar el material i explicar una mica la situació i demanar el compliment del compromís de la publicació. El llibre va sortir a la llum el 1982 i els contactes editorials es van fer mitjançant la representant de la editorial Simon and Schuster¹⁶ a Barcelona, l'agència literària International Editors en la que hi treballaven Hanna Muck¹⁷, Isabel Monteagudo i Isabel Martínez¹⁸. Posteriorment es va fer una segona edició del mateix llibre, en la que es va suprimir el capítol 15 "La mujer y las leyes" escrit per Margarita Obiols¹⁹, sense assabentar-nos i sense haver donat el nostre consentiment. L'any 2000 va aparèixer una nova adaptació, editada per Plaza y Janés Editores, en la qual nosaltres no vàrem intervenir. Curiosament en el pròleg d'aquesta edició Leonor Taboada diu: "Bienvenida a la primera edición en español de Nuestros cuerpos, nuestras vidas...". No reconeixen que hi havia una primera edició i reedició (1982, 1984) de les quals, segons informacions posteriors, varen fer uns tiratges totals de 35.000 exemplars²⁰!

El març de 2022 en El Born, es varen organitzar unes jornades en homenatge a la primera edició del llibre. En la web del Born, Centre de Cultura i Memòria, es pot llegir:

"Tres días de marzo. Nuestros cuerpos, nuestras vidas. Celebración del feminismo de los años 70" (Annexe 2.1.).

Cap dona que va fer la primera edició del llibre en castellà (Icaria, 1982) va ser convocada. Kristina Doria en va informar que hi havia aquest acte i vàrem quedar a la porta del Born. Entre el públic vàrem retrobar després de quaranta anys a la nostra companya Silvia López.

¹⁶Editorial Nordamericana que va editar "Nuestros cuerpos, nuestras vidas" del 1973 al 2011.

¹⁷Hanna Muck, integrant del Colectivo Feminista i de La Mar (posteriorment a la seva creació) i adaptadora, entre d'altres, del llibre "Nuestros cuerpos, nuestras vidas".

¹⁸Isabel Monteagudo i Isabel Martínez integrants del Colectivo Feminista.

¹⁹Nascuda el 1949, es va llicenciar en Dret per la Universitat de Barcelona i va ser la secretària d'aquesta facultat. Es va vincular als moviments universitaris.

²⁰Maria Rodriguez (ex directora de la Editorial Icaria) va comentar aquest fet en les jornades "Tres días de marzo" en el Born, Mars 2022.

Viatjant a les trobades internacionals a Vincennes, Paris, Amsterdam i Roma

Paris 28,29 i 30 de maig de 1977 - “Rencontre à Paris Presse féministe” (12 de març de 1977) Amsterdam 4 i 5 de juny

Dues trobades internacionals de dones l'inici teva de la trobada va tenir lloc a París els dies 28 29 i 30 de maig de 1977. A Vincennes a la reunió preparatòria, van sorgir discrepàncies entre les dones franceses que proposaven com a tema de debat la lluita de les dones i la lluita de classes, i les representants holandeses que van proposar un tema més ampli, elaborant un escrit de crítica a la representants franceses dient que hi havia una total absència de les altres corrents feministes socialistes.

Es van posicionar d'aquesta manera:

“En aquesta trobada de preparació totes són representants de la IV internacional. No estem d'acord amb la limitació a priori del tema de discussió per conceptes que recorden massa les idees rígides dels nostres camarades masculins sobre lo que és polític i lo que no ho és. Proposem com alternativa una trobada a Amsterdam de totes les feministes socialistes i hem decidit no participar en la trobada de París. Creiem que està impulsada des de l'inici per una sola corrent.”

Revistes europees inscrites:

- “Sapho”, Anglaterra.
- “Spare Rib”, Anglaterra.
- “Emma”, Alemanya.
- “Courage”, Alemanya.
- “Effe”, Italia.
- “Histoire d'elles”, projecte de diari feminista, França.
- “Socrières”, França.
- “Information des femmes”, França.
- “Le quotidien des femmes”, França, no va participar a la trobada.

Trobada a Roma, 1977, En la foto: Xús Borrell, Mari Chordà (La Sal), Julia Baquero. Foto Pilar Sentís

- “La Cause des femmes”
- “Les cahiers du grif”, Bèlgica.
- “Opzig”, Holanda.

Al tornar de París vàrem intentar organitzar debats sobre “Premsa Alternativa”. A part de les dones radicals, no es va veure massa interès per les altres dones malgrat haver estat suggerit a la Coordinadora.

Els butlletins i revistes de grups feministes que s’imprimien a Catalunya:

- “La Mujer” editada per les dones de Santa Coloma de Gramenet.
- “Dona” de la vocalia de dones de Sants.
- “Mujeres Libres”, grup Mujeres Libres.
- “D’Ones de La Mar”, col·lectiu La Mar.
- “Vocalies de dones de Cornellà”.
- “Dones en lluita”, Coordinadora Feminista.
- “Vindicación feminista”.

Roma, 24 i 25 de Juny del 1977

La Salut de la dona

Els dies 24 25 de juny es va celebrar a Roma, organitzada pel grup feminista “Per la salut della dona”, el Conveni Feminista sobre la Salut de la Dona. Van assistir a la trobada els diferents col·lectius i clíniques de Self-help d’Alemanya, Suïssa, Anglaterra Itàlia i França, així com a representants dels “Consultori Autonomi”, portats per a feministes italianes. Van també ser-hi les dones de la clínica de Boston, Estats Units, autores del llibre “Our bodies, Ourselves” que van impulsar feia 10 anys aquest moviment. Per Espanya vàrem assistir el col·lectiu Self-help de Barcelona integrat per La Mar i el col·lectiu Pelvis de Palma de Mallorca (Leonor Taboada) així com dones autònomes i feministes independents. Els debats es van desenvolupar entorn als següents temes: la dona i la medicina; avortament: lleis i pràctiques; hormones sintètiques: us i efectes; infeccions i malalties genitals; alimentació; cicle menstrual; les dones i la investigació i les dones com a transmissores de la medicina popular. Els temes més polèmics varen ser: La política del control de la fertilitat: contracepció i esterilització i les investigacions que les dones han fet sobre elles mateixes i les implicacions polítiques del Self-help. Tanmateix es van denunciar les experiències de les dones maltractades per les institucions sanitàries, els sofriments psíquics i físics que ens fan patir aprofitant-se de la ignorància que tenim sobre el nostre cos i la utilització que n’han fet. Es van posar en evidència les contradiccions del sistema patriarcal que fa de les dones conillots d’índies dels seus experiments i reprimeix qualsevol iniciativa autònoma de control directe del nostre cos, potenciant lleis sobre la contracepció i avortament en casos de densitat demogràfica. prohibint el desenvolupament d’una medicina paral·lela (alternativa) i l’auto-examen que farien de nosaltres persones més lliures i autònomes. Una medicina alternativa davant d’aquest panorama de degradació dels recursos naturals, la pràctica del Self-help creiem que no podia està deslligada d’un anàlisi i una alternativa (o alternatives) social total, a favor de la destrucció de tota una estructura que imposa i es beneficia d’aquest estat de degradació. El Self-help és un mitjà per conèixer-nos a partir de nosaltres mateixes i de les nostres experiències. És un intent de resposta a la imposició d’un poder cultural polític i econòmic patriarcal que ens nega la informació i l’accés al nostre cos.

En aquella reunió que vaig assistir amb la Xús Borrell, la Kristina Doria, la Julia Baquero i altres dones, es van donar allotjament per un dia en un palau

ocupat del carrer Governo Vecchio, a prop de la Piazza Navona. Per aquelles dates també es celebrava a Roma una reunió del Partito Radicale²¹ amb “Les Amis de la Terre” (The Friends of the Earth)²² representada per Brice Lalonde²³ amb la finalitat que els moviments ecologistes de diversos països del Mercat Comú presentessin una llista a les eleccions europees de 1978. Vaig tenir també ocasió d’assistir-hi ja que per la meua vinculació al moviment ecologista mitjançant ECOROPA²⁴, coneixia a Brice Lalonde.

L'Ecofeminisme

L'origen de l'ecofeminisme es caracteritza per la seva particularitat ja que les mobilitzacions de dones durant els anys 70 als Estats Units, Gran Bretanya i a Europa amb lligams estrets amb el moviment pacifista i antinuclear, tenen relació amb els moviments mediambientals portats per dones però que no han estat reivindicats com moviments o grups “ecofeministes”.

Van haver accions internacionals:

- El Chipko Movement, Índia (1973 -1980). La primera acció del moviment, el 1973, succeeix en un poble de l'Himàlaia. Un grup de dones impedeix la tala d'arbres rodejant-los amb els seus braços. Aquesta mobilització

²¹ El Partit Radical (en italià Partito Radicale, PR) va ser un partit polític italià actiu entre 1955 i 1989, quan va canviar el nom pel de Partit Radical Transnacional, preferint desenvolupar activitat política o cultural sense participar en conteses electorals, donant suport a les llistes de Pannella i Bonino i dels Radicali Italiani.

²² Les Amis de la Terre França (Amics de la Terra, França) és una federació sense ànim de lucre creada el 1970 i que ha participat en el desenvolupament de l'ecologia política. Advoca per una transició cap al que l'organització anomena “societats sostenibles”, un sistema on cada ésser humà pugui satisfer les seves necessitats bàsiques sense comprometre les necessitats de les generacions futures”.

²³ Membre de l'associació “Les Amis de la Terre, la secció francesa que va ser fundada per Alain Hervé, amb qui va organitzar la primera manifestació en bicicleta el 22 d'abril de 1972, seguida de manifestacions, contra el projecte de carrils als bancs de París1. Després va presidir aquesta associació i va ser director de campanya René Dumont, l'agrònom i candidat ecologista a les eleccions presidencials franceses de 1974.

²⁴ ECOROPA (European Network for Ecological Reflection and Action) (Xarxa Europea per a la Reflexió i l'Acció Ecològica) va ser fundada per Armand Petitjean, Edouard Kressmann, Bernard Charbonneau, Manfred Siebker i Carl Amery a Mas La Baume, St. Hippolyte du Fort, el juny de 1976 i registrada com a Associació sota el Codi Civil del Cantó de Ginebra el 1976.

ha estat recollida per algunes ecologistes feministes, com Vandana Shiva²⁵ ²⁶ que relata la història del moviment en el seu llibre "*Staying alive, Women, Ecology and Survival in India*", (1988).

- El Green Belt Movement, Kenya (1977): El moviment de la cintura verda, fundat el 1977 per la biòloga Wangari Maathai²⁷ (premi Nobel de la Pau). La organització proposa plantar arbres en contra de la desforestació. Des del 1977 s'estima que 30.000 dones d'aquest moviment han plantat 51 milions d'arbres.
- El "Womens ' Pentagon Action, Estats Units al 1980, que va reunir milers de dones en contra de la cursa per l'armament nuclear.
- Als Estats Units, l'accident de la central nuclear de Three Mile Island²⁸, el 28 de març de 1979 a Pennsilvània té una repercussió important sobre les feministes pacifistes que organitzen una conferència a Armherst el 1980 titulada "Women and life on Earth: Ecofeminism in the 1980's".

A Catalunya:

La creació del CANC (Comité Antinuclear de Catalunya, 1977-1980) va aglutinar grups ecologistes i antinuclears a on hi havia una bona part de dones. La motivació era posar en qüestió la creació de centrals nuclears com a planificació energètica del govern espanyol. Varen haver moltes manifestacions a Catalunya en contra de les centrals nuclears d'Ascó i Vandellós que finalment van entrar en funcionament.

²⁵Vandana Shiva, Dehradun, 5 de novembre de 1952). És una física, filòsofa i escriptora índia. Activista a favor de l'ecofeminisme, va rebre el Premi Nobel Alternativu, al 1993.

²⁶Vandana Shiva i Maria Mies "Ecofeminisme", 1983.

²⁷Wangari Muta Maathai (Nyeri, 1 d'abril de 1940 - Nairobi, 25 de setembre de 2011) va ser una política i ecologista keniana.

²⁸El síndrome nuclear. El accidente de Harrisburg y el riesgo nuclear en España, Santiago Vilanova, ISBN: 8402073905, Bruguera 1980.

Françoise d'Eaubonne²⁹ (1920 - 2005)³⁰. Amb el seu llibre “Ecologia i Feminisme. Revolució o mutació”, d'Eaubonne s'afirma com una autèntica precursora del decreixement. És reconeguda com escriptora (és l'autora d'una cinquantena de llibres) però malauradament ha estat oblidada com teòrica d'un feminisme ecologista. És ella qui inventà, en 1974, amb la publicació del seu llibre “El feminisme o la mort”, el terme “ecofeminisme”. A diferència de les feministes modernistes o ambientalistes que defensen reivindicacions igualitàries però no posen en qüestió la societat del creixement i el capitalisme, així com la ideologia lliberal, ella denuncia el caràcter patriarcal de l'economia en la línia dels anàlisis de d'Erich Fromm³¹ o Wilhem Reich³². Certament el que ella anomena patriarcat no ha començat amb el capitalisme. D'Eaubonne escriu:

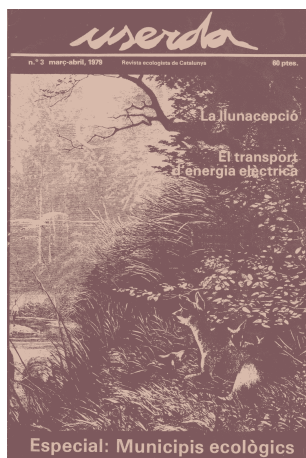
“L'hipercreixement” industrial assassina la terra, explota els recursos i s'enfronta als límits d'un món finit. S'ha de intentar de preservar el que resisteix encara en el medi ambient, sota pena de mort”.

²⁹ Françoise d'Eaubonne. Paris, 12 de març de 1920-Ibidem, 3 d'agost de 2005) va ser una escriptora i feminista francesa que va encunyar el terme ecofeminisme el 1974.

³⁰ Françoise d'Eaubonne va ser invitada, junt amb Wangari Maathai i Vandana Shiva, a Barcelona per l'associació Una sola Terra, dintre del Simposi “Dona i Medi Ambient després de Rio”, l'any 1998.

³¹ Erich Seligmann Fromm (1900 - 1980) fou un psicoanalista i sociòleg alemany nacionalitzat dels Estats Units. El 1918, estudià uns mesos jurisprudència a Frankfurt, però el 1919 ho deixà per a estudiar sociologia amb Alfred Weber, Karl Jaspers i Heinrich Rickert a Heidelberg.

³² Wilhelm Reich (1897 - 1957) va ésser un psicoanalista austríac, deixeble de Freud. Intentà compatibilitzar la psicoanàlisi freudiana amb l'anàlisi marxista. Els seus treballs teòrics i les seues experiències pràctiques es centren sobretot en l'anàlisi del caràcter, la repressió sexual i l'orgasme.

Françoise d'Eaubonne junt amb Wangari Maathai i Vandana Shiva varen ser invitades al Simposi Internacional “Dona i Medi Ambient després de Rio”, que va organitzar la nostra associació Una Sola Terra³³ l'any 1998 a Barcelona. En el nostre país el moviment feminista no estava vinculat directament amb l'ecologisme però si que en el grup La Mar hi havia algunes dones que hi estavem molt relacionades. Mitjançant la revista “Userda”^{34 35}, que va ser la primera revista ecologista editada a Catalunya, vam escriure articles sobre la salut i la dona³⁶. Va haver una presència molt minse de l'ecofeminisme. La relació ecologisme-feminisme no es veia reflectida en els diferents grups feministes. Era ignorat per l'esquerra i l'extrema esquerra.

³³ Associació Una Sola Terra constituïda el 1996 a Barcelona. Va organitzar els simposis “Una Sola Terra” sobre medi ambient a Barcelona, Olot, Palafrugell, Girona, fins al 2010. Va editar llibres de cada simposi organitzat que estant dipositats a la Biblioteca de Catalunya.

³⁴ Revista exponent del primer ecofeminisme, vinculat al corrent de les feministes independents. “Userda” (Juny 1977-1982) va ser la primera revista ecologista que va sorgir a Espanya, dirigida per Santiago Vilanova, a la qual van seguir d'altres publicacions en castellà com Alfalfa. A “Userda”, es va començar a difondre l'ecofeminisme de la mà de dones del col·lectiu La Mar.

³⁵ L'ecofeminisme que vindrà, Santiago Vilanova, “Userda” n.º 20, març 2006.

³⁶ Articles de la Revista “Userda” per Kristina Doria, Pilar Sentís i Amy Swartz que també varen col·laborar en l'adaptació de la primera edició de “Nuestros cuerpos, nuestras vidas”.

Recordo una en una ocasió que es van publicar uns articles a “Userda” dels quals la revista “Mientras Tanto”³⁷ (número 3 de juny 1980) que dirigia Manuel Sacristán³⁸, va fer una crítica ferotge (“Nuevos mitos para cosas viejas: algunas consideraciones sobre ideologías en medicina y ecologismo” d'Eduardo Rodríguez Farré). Els articles de les revistes “El Ecologista”³⁹, “Alfalfa”⁴⁰ i també els que publicàvem a la revista “Userda” eren fortament criticats pels intel·lectuals d'esquerrers.

Vaig fer una rèplica a “Mientras Tanto” a l'article d'Eduardo Rodríguez Farré que no va ser mai publicada. (Annex 2.2).

Les dones que estaven vinculats a la revista “Userda” i que escrivia articles sobre dona medi ambient i salut érem Amy Swartz, Kristina Dòria i Pilar Sentís. La revista “Userda” (1977-1982) va tenir una forta repercussió dintre del moviment ecofeminista. Quan va tancar al 1982 (tot i que va reaparèixer com a suplement del setmanari “El Triangle” del 2004 al 2006), aquest moviment o aquesta vinculació de l'ecologia i el feminisme va quedar bastant ignorada en els mitjans de comunicació. No va haver una continuïtat significativa dintre del moviment feminista a nivell estatal.

Antecedents de la dissolució del grup La Mar

Va haver un moment en que al voltant de La Mar hi havia moltes dones. Hi havia molt d'interès en saber què fèiem, qui érem, com ens comportàvem i també van haver relacions amistoses i de parella que finalment es van vincular en certa manera al grup però sense pertànyer-hi. En aquella època en que

³⁷“Mientras Tanto” es una revista fundada en 1979 por Giulia Adinolfi y Manuel Sacristán con la ayuda y el apoyo de otras personas.

³⁸Manuel Sacristán Luzón (Madrid, 5 de setembre de 1925-Barcelona, 27 d'agost de 1985) va ser un pensador i escriptor. Catedràtic a la Facultat d'Economia de la Universitat de Barcelona, fou un dels principals introductors de les teories marxistes a Espanya.

³⁹“L'Ecologista”, 1979-1980. Sorgida el novembre de 1979, va ser impulsada per un ampli nombre de col·lectius i organitzacions ecologistes, entre elles AEPDEN, al costat de molts activistes a nivell individual. La revista es va publicar durant un any i va desaparèixer per problemes econòmics, posteriorment, el 1999, la capçalera va ser cedida a Ecologistes en Acció.

⁴⁰El novembre de 1977 neix “Alfalfa”, revista de crítica ecològica i alternatives, editada pel col·lectiu TARA (Tecnologies Autònomes, Radicals i Autogestionades) radicat a Catalunya.

nosaltres anàvem fent activisme, moltes dones venien a les nostres reunions, a escoltar, dones alienes a nosaltres, dones que havien estat a partits polítics amb un altre ideologia i amb una altra manera de fer. En una reunió se'ns va proposar de que hi havia dones que volien entrar a La Mar. Algunes de nosaltres ens vàrem oposar. No volíem intervencions foranies i no sabíem quines eren les intencions de les nouvingudes. En certa manera hi havia una sospita de que aquesta possible incorporació fes mal al grup. Com a transició, va sorgir la proposta que es reunissin apart en un "grup de trobada". Així va ser fins que aquest grup nou, després d'unes quantes reunions, va reclamar de pertànyer a La Mar. Aquest fet va afectar molt al grup. Quan teníem alguna discussió, aquestes ideologies alienes a nosaltres feien que tinguéssim enfrontaments. Es va crear una dinàmica bastant diferent del que havíem sigut fins llavors les reunions, a on hi podien haver discussions simplement de matisos, perquè hi havia com una consens, una manera de fer bastant comuna a totes nosaltres ja que s'havia treballat sobre l'autoconsciència, l'autoconeixement i, com deia Clara Jourdan, "aquest camí de consciència entre dones es basava en establir una altra forma de relació entre nosaltres i era una forma de sortir del privat per a una toma de consciència de nosaltres mateixes diferent de la que ens ve donada per la societat masclista". Les dones donaven generosament, sense adonar-se'n i sense demanar res a canvi, les seves experiències, les seves vivències...

La inclusió de noves dones va crear un sisme, va crear una bretxa, un punt d'inflexió i una separació bastant forta entre nosaltres de tal manera que La Mar va quedar molt malmesa.

Les nouvingudes era un grup nombrós (unes 10 dones) que va canviar la nostra dinàmica inicial. Es van acabar les nostres discussions de companyerisme i es van instaurar unes confrontacions de manera de pensar i ideològiques que es volien imposar, per part d'algunes, amb formes que no estàvem acostumades. En aquest precís moment en que les formes eren autoritàries i impositives, algunes dones del grup vàrem creure que era el moment d'abandonar donat que l'esperit inicial de instaurar entre dones "noves formes de relació" s'havia trencat.

Va arribar un moment a on era realment impossible la coexistència. La dinàmica s'havia convertit en "un camí oblic" esborrant per sempre tota la feina que s'havia fet fins llavors. Una mica com de fugida per algunes, falta de diners per les que continuaven, es va deixar de pagar el pis i el vàrem deixar el juny de 1977. S'havia creat una situació insostenible ja que en el pis hi vivien dones que no es feien càrrec de les despeses. Després de deixar la casa varen seguir funcionant el grup més inicial de La Mar i unes col·laboradores en l'adaptació del llibre "Nuestros cuerpos, nuestras vidas" i altres dos grups autònomament. Unes seguien fent karate, autoconsciència, editant i traduint texts, algunes dones tenien ganes de continuar... però La Mar ja no va sobreviure.

Molta informació redactada del que fèiem cada dia, cada activitat, va quedar perduda i possiblement mai es podrà recuperar.

Unes quantes dones van anar a viure a Eivissa, altres se'n van anar altres llocs. Entre 1980 i 1983 un col·lectiu anomenat "Gota de lluna", en el qual hi era Xús Borrell, va anar a viure a una masia, "Can Rodeja", entre Figueres i Olot, a Navata. Va ser un lloc de recolliment internacional amb hort biodinàmic, ioga, meditació, etc... Un inici de pràctica i experiència ecofeminista?

Hi ha dones actualment que consideren que el grup La Mar és un referent dintre del feminisme de la època, perquè era un grup feminista independent. En aquells anys n'hi havien molt pocs. Crec que a Catalunya, estaven el Colectivo Feminista, en el qual hi havia dones que venien de partits polítics d'extrema esquerra però considerat com a grup feminista, i La Mar. Els altres grups estaven mediatitzats per ideologies d'esquerra o per una un partit polític. Per tant les dones que cercaven un feminisme independent estaven al voltant de La Mar.

El pas del temps ens ha fet veure que realment La Mar va ser impulsora de part del feminisme radical en el nostre país malgrat la seva poca durada. Els partits polítics, d'esquerres y de dretes de la transició democràtica marginaven i menystenien iniciatives revolucionàries, com la nostra, que posaven en entredit les seves pròpies estructures.

Les dones de La Mar hem escrit i publicat poc sobre nosaltres mateixes. Crec que és hora que ens manifestem i aclaram alguns aspectes de la nostra dinàmica.

mica que en alguns texts publicats no corresponen a la realitat que nosaltres vàrem viure.

Barcelona, 5 de febrer de 2023

Pilar Sentís i Zuazola-Cigorraga Llicenciada en Psicología Cofundadora de La Mar pilar.sentis@hotmail.com

ANNEXES

Declaració de La Mar

Manifest per a la publicació del llibre de l'Amparo Moreno, "Mujeres en lucha".

Documento nº 17: DECLARACION DE LA MAR, ELABORADA PARA SER PUBLICADA EN ESTE LIBRO, EN MARZO DE 1977

El grupo LA MAR (Lucha Antipatriarcal de Mujeres Antiautoritarias y Revolucionarias⁴¹), surgió a raíz de una escisión en el Colectivo Feminista después de las Jornades Catalanes de la Dona. En principio escogimos estas siglas porque más o menos resumían unos puntos de afinidad mínimos entre las mujeres que formábamos entonces el grupo, sin embargo queremos olvidarnos un poco de las siglas y que nuestro nombre quiera decir simple mente La Mar: fuente de vida y naturaleza. Somos un grupo de mujeres que nos hemos planteado seriamente el problema de nuestra liberación y que vamos trabajando y luchando todas juntas, no sólo a nivel ideológico, sino también en nuestra práctica de cada día, en la familia, en el trabajo, en la calle... Creemos que el hecho de delatar y denunciar en cada momento nuestra opresión es ya una lucha revolucionaria. Como grupo, hemos decidido partir de nosotras mismas y poner en cuestión todo lo que se ha hecho al margen de las mujeres. En la medida en que vamos avanzando, nuestra teoría va cambiando, es por eso que no tenemos un programa definido, ni hemos elaborado una teoría completa, sobre la práctica y estrategia a seguir para una revolución feminista. Vamos trabajando y dando una respuesta a todo lo que como mujeres nos discrimina

⁴¹En el text les sigles figuren com a Lucha Antiautoritaria de Mujeres Antipatriarcales Revolucionarias. Crec que no figuraven en el nostre document i ho va incloure així l'Amparo Moreno. He fet la rectificació.

en cada situación concreta. Partimos pues de la base de la continua revisión de lo que escribimos y decimos. Queremos ir haciendo continuamente una teoría de la práctica y no al revés. Es por esto, porque partimos de nuestra conciencia como mujeres y de nosotras mismas por lo que actualmente nos estamos cuestionando incluso el marxismo como método de análisis y buscamos en la Auto-Conciencia de cada mujer una puesta en común por parte del grupo. Consideramos el marxismo como un método que parcela de hecho la realidad, al no analizar ni tener en cuenta la opresión de la mujer por el hombre. Nos llamamos antipatriarcales porque en el patriarcado es donde se han dado las condiciones objetivas de la explotación de la mujer: a través de la función biológica que ésta cumple, se ha realizado una división del trabajo según el sexo, que hace de la mujer un ser dominado desde que nace, todo hombre tendrá derechos de propiedad sobre ella: padre, hermano, marido... Nuestra lucha es por tanto una lucha directa contra el sistema patriarcal, que mantiene y perpetúa nuestra explotación como mujeres, independientemente del modo de producción dominante que se dé en cada momento histórico concreto, que a través de su aparato ideológico mantenido por los hombres que tienen el poder y reproducido por los de todas las clases sociales, mantiene y perpetúa la situación de la mujer. Entendemos el feminismo como una actitud crítica frente a la sociedad, creemos que éste en sí mismo ya plantea una revolución total, a todos los niveles: económico, político, cultural, etc., que implica el destruir desde ahora todas las relaciones de dominio, de poder y de propiedad existente y establecer nuevas fórmulas de convivencia y solidaridad entre las mujeres, eliminar todo aquello que los hombres han fomentado para mantenerse en su poder dominador: la competitividad, la agresión... la cultura machista en definitiva. El antiautoritarismo lo entendemos como una forma de organización sin dirección ni centralismos, funcionando por pequeños grupos de mujeres coordinados, donde cada una desarrolla su potencial y su autonomía. Nuestra propia organización y nuestra lucha serán nuestro poder y nuestras fuerzas. No queremos dirigir ni ser «la vanguardia» de la lucha, pensamos que todas somos capaces de hacerlo si nos unimos contra nuestra explotación. El impulsar una conciencia crítica y revolucionaria en cada mujer, es nuestro objetivo fundamental, el que cada mujer utilice al máximo su potencial crítico y creativo. La lucha antiautoritaria está íntimamente ligada con:

1. La búsqueda de nuestra identidad y nuestra cultura; hasta ahora las feministas hemos formado exclusivamente a teóricos creadores de la cultura patriarcal. En consecuencia, para la elaboración de una nueva cultura tenemos que partir de la búsqueda y recopilación de los restos de ella, escondida y negada por los hombres.
2. Con la lucha contra la familia como institución y lugar de explotación patriarcal donde la mujer ha de ser propiedad del marido, para garantizar la de los hijos. Dándose la paradoja de que el hombre es el propietario cuando ella es la que los pare.
3. Con el control directo de la reproducción a cargo de las mujeres, fundamentalmente porque eliminan la explotación de la mujer en la familia. No estamos por la integración en el actual poder patriarcal y capitalista. En nuestro enfrentamiento diario contra este sistema iremos desarrollando nuestros propios grupos y organismos, para destruir desde fuera el actual sistema: no queremos concesiones ni integración. Pensamos que cualquier mujer que individualmente accede al poder masculino es un intento de éste de utilizarla haciéndonos creer que defienden nuestros intereses, cuando el poder y el control lo siguen teniendo ellos.

La lucha de la mujer debe ser autónoma de hombres y partidos políticos, ya que los hombres como opresores y por tanto con intereses antagónicos, nunca pueden asumir ni defender los intereses de las mujeres y somos nosotras las que hemos de elaborar nuestra ideología y métodos de lucha propios independientes de los hombres. Dado que ningún partido político ni de derechas ni de izquierdas tiene en cuenta la contradicción hombre-mujer (por ejemplo los de izquierda son defensores únicamente de las clases más oprimidas entre los hombres), ni se plantean teórica ni práctica mente una lucha en contra del sistema patriarcal -del que ellos mismos son defensores y ostentadores de los privilegios que en él tienen-, nuestras alianzas con estos partidos se harían en el momento que ellos se comprometieran en una lucha antipatriarcal. Mientras tanto las alianzas se establecen únicamente con otros grupos de mujeres de cara a campañas que estamos de acuerdo en impulsar. Estos son los puntos ideológicos mínimos sobre los que estamos trabajando, que son

absolutamente revisables y susceptibles de modificación en la medida en que nuestra práctica nos haga cambiar.

Han escrit i parlat sobre nosaltres

- Mary Nash en el seu llibre “Dones en Transició” cita a La Mar⁴² en la pag. 161: “La Mar i el lesbianisme”. No sento representada La Mar en la seva ressenya sobre nosaltres. Aquesta autora relaciona La Mar i lesbianisme, en canvi La Mar no es va manifestar mai com a grup de lesbianes ja que l'opció sexual de cadascuna es considerava lliure. Ans al contrari aquest apel·latiu de “grup de lesbianes radicals” ens ho deien de forma despectiva perquè ens volien classificar i realment no érem classificables. Van haver-hi parelles de dones que es van vincular a La Mar i el lesbianisme era present com a tot el moviment feminista i a la societat en general.

També diu que el grup va ser impulsat per dones d'organitzacions feministes radicals i de partits polítics de l'esquerra revolucionària. Torna a ser incert. Les que vàrem constituir La Mar venien del Colectivo Feminista però no de cap partit polític, ni de cap altre grup feminista que no fos el Colectivo feminista. Érem totalment independents. Tampoc recordo que hi hagués un debat sobre que la dona fos una classe social postulat que si defensava Lidia Falcón.

- Quan l'Amparo Moreno⁴³ estava fent un llibre “Mujeres en lucha”, ens va demanar de tenir una reunió amb el nostre grup. Vàrem creure que no farien l'entrevista però si que li donaríem una “Declaració de principis”. Em vaig reunir amb l'Amparo en una cafeteria del carrer Santa Anna i li vaig comunicar que no volíem que ens entrevistés perquè havia expressat unes opinions sobre nosaltres amb les que ens havíem sentit molestes però si que volíem contribuir-hi.

Li vaig donar el nostre document que va figurar, finalment, en el seu llibre “Mujeres en lucha” (Annexe 1.1.).

⁴²Nash ha posat el significat de les sigles de La Mar equivocat.

⁴³Amparo Moreno, Calamocha, 1947) és una periodista i catedràtica emèrita del Departament de Periodisme i Ciències de la Comunicació i directora del Laboratori de Periodisme i Comunicació per a la Ciutadania Plural de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Homenatge al Born de la primera edició de “Nuestros Cuerpos, Nuestras Vidas”

El març de 2022 en El Born, es varen fer unes jornades en homenatge a la primera edició del llibre. En la web del Born, Centre de Cultura i Memòria, es pot llegir:

“Tres días de marzo. Nuestros cuerpos, nuestras vidas. Celebración del feminismo de los años 70”.

El mayo de 1969, en el marco de una conferencia sobre la liberación de la mujer en los Estados Unidos, el Colectivo por la Salud de las Mujeres de Boston propuso la práctica de la autoexploración, es decir, del uso de técnicas sencillas de autoconocimiento que daban autonomía a la mujer para conocer y reconocer su cuerpo. Este hecho supuso una nueva manera de investigar sobre la salud y el cuerpo de las mujeres, que en muchos casos subvirtió la práctica médica, muy específicamente la ginecología. Esta nueva manera de mirar, pensar y sentir el cuerpo quedó materializada en la publicación del libro *Our bodies, Ourselves* (1971), un libro fundamental del feminismo de los años 70. El libro se publicó oficialmente en el estado español el 1982 en su traducción castellana. El 2022, durante tres días de marzo, queremos rendir un homenaje a esta obra y a las mujeres que la escribieron, la tradujeron y la hicieron circular a los dos lados del océano Atlántico. Recoger esta memoria es reconocer la importancia capital que tuvieron todas ellas para hacer posible hitos como la creación de los Centros de Planificación Familiar, grandes protagonistas del feminismo pionero de la época en Cataluña y en el estado español. Aquestes jornades van ser organitzades amb l'assessorament d'Isabel Segura⁴⁴. En el col.loqui del Born del primer dia varen assistir, segons el programa:

Vilunya Diskin, cofundadora de The Boston Women's Health Book Collective, coautora de *Our Bodies, Ourselves*, activista social y por la igualdad de género. Ha viajado mucho para promover proyectos de salud de la mujer, especialmente en México e India. (Via Internet).

⁴⁴ Isabel Segura i Soriano (Barcelona, 1954) és una historiadora, investigadora i assagista especialitzada en història de l'àmbit feminista. És llicenciada en Història per la Universitat de Barcelona l'any 1977. Un dels seus interessos ha estat conèixer com vivien i què feien les dones, dins la història urbana, especialment a la ciutat.

Leonor Taboada, periodista, escritora y activista feminista. Especialista en salud y sexualidad de las mujeres. Impulsora del movimiento “Self-help” durante los años 70. Adaptadora de la edición castellana de *Our Bodies, Ourselves*. Autora de *Cuaderno Feminista: introducción al Self-help*, 1978, entre otros.

Maria Rodríguez, editora de *Icaria*, la editorial que publicó la primera edición en castellano, *Nuestros cuerpos, nuestras vidas*. Leah Diskin, doctora en Psicología y máster en Antropología con un estudio sobre el uso del lenguaje del colectivo en *Our Bodies, Ourselves* (OBOS). (Via Internet).

Part de l'article de “Mientras Tanto” i la meva rèplica:

“La sorpresa arriba a les seves majors cotes quan es descobreix que existeixen remeis naturals contra les radiacions (“Userda”, número 5, desembre de 1979 pàgina vuit, mal traduït per cert), alguns d'ells tan assequibles com les pipes de gira-sol, les vitamines (de nou!), el ginseng a la moda, el agar, etc. I la Nuclear Regulatory Commission o la gent que porta trenta anys treballant en substàncies radioprotectors sense assabentar-se'n! Els ecologistes d'Userda (id., pàgina 27), que van camí de construir tota una farmacologia del yuyo, també han descobert plantes abortives. I pensar que encara n'hi han que van a Londres a avortar, si amb unes tassetes d'infusió de menta o d'artemisa o uns quilos de pinya americana s'avorta casa! La cosa ja no és tan graciosa, i llinden amb la irresponsabilitat criminal, quan recomanen com abortives plantes reconegudament tòxiques que la seva utilització per incautes pot tenir greus conseqüències”.

Crec interessant reproduir la resposta que vaig fer com a dret de rèplica a la revista “Mientras Tanto” a l'article d'Eduardo Rodríguez Farré:

“L'article “Nous mites per a coses velles, algunes consideracions sobre ideologies en medicina i ecologisme” escrit per Eduardo Rodríguez en el número tres de “Mientras Tanto” conté nombroses al·lusions als dos treballs que vàrem publicar a la revista ecologista “Userda” que per la seva forma i fons en exposar-les voldria respondre. Per això m'emparo en el dret de rèplica que ens confereix la llei. Eduardo Rodríguez es refereix a un ampli informe sobre la llunapeció (“Userda”, número 3, març-abril 1979), “Remis naturals contra les radiacions” i “Plantes abortives (“Userda”, número 5, desembre 1979). En

el col·lectiu que edita "Userda" treballem un grup de dones procedents del feminisme radical que ens vàrem vincular a aquesta alternativa per poder subministrar informació a altres dones; comunicació que ens va ser negada en les revistes i publicacions de l'"esquerra". Abans de plantejar-nos alternatives organitzatives i de lluita per enfrontar-nos a la societat falocràtica, creiem indispensable que les dones s'informin, no únicament sobre el model industrial que colonitza el nostre cos sinó de les possibles alternatives de alliberació. Nostre informació parteix doncs de la nostre experiència, dels nostres sentiments i del nostra subjectivitat, valors no menys decisius que la "consciència de classe". Donada la situació actual considerem que aquesta informació ha de ser subministrada especialment en el camp de la medicina i la salut, a on la dictadura del monopoli radical té més greus conseqüències. Com a transmissores que som de la vida tenim consciència dels efectes genètics dels radionúclids, dels metalls pesats en el cicle de l'alimentació o de l'enverinament de la biosfera. Ens resistim a haver de transmetre les aberracions d'aquest model industrial a les futures generacions. Un dels errors en el que ha caigut el moviment feminista al nostre país és precisament no exigir-se aquest rigor en els plantejaments reivindicatius. Per exemple, a qui serveix el sistema de contracepció i planificació familiar que volen imposar-nos tant els partits de "dretes" com els d'"esquerres"? La llibertat dels nostre cossos únicament la podem arribar a assolir amb un gran esforç crític y un apropament revolucionari als principis de la naturalesa. Els treballs publicats a "Userda" són fruit de la lectura de desenes de documents elaborats per col·lectius feministes alemanys, francesos, americans, anglesos; estudis i texts de grups científics que han participat dones, y nostres pròpies reflexions. En el tema concret de la llunacepció ens vàrem limitar a divulgar el treball de Jonas i Rechnitz sobre el mètode de control còsmic i astrològic de la natalitat. Les primeres experiències sobre la relació entre la influència lunar i els dies fèrtils van ser donades a conèixer pel psiquiatra i ginecòleg Eugen Jonas el 1956. En el nostre article divulguem les fonts informatives empleades per als anàlisis i hem ampliat la informació a les dones que ens ho han sol·licitat. El mateix he de dir del meu article sobre les plantes abortives. A més de subministrar a les lectores la procedència dels estudis botànics i els inventaris en els que em vaig basar, vaig advertir a les dones sobre el grau de toxicitat de les plantes que mencionava. Quan em refereixo als remeis naturals contra les radiacions vaig

citar substàncies i vitamines aplicades al Japó després de les explosions d'Hiroshima i Nagasaki que han tingut el reconeixement de nombrosos experts, malgrat que lògicament han rebut La Marginació de la "ciència oficial" i de les organitzacions polítiques productivistes. Crec que Eduardo Rodríguez està molt lluny de comprendre i interpretar la finalitat de la nostra informació. En principi perquè tot el seu article desborda misticisme, dogmatisme i fe cega en una medicina que qualifica de "científica i objectiva" sense aclarir-nos en què es diferencia de la medicina clàssica, la que intoxica el nostre cos de fàrmacs, radionúclids i que genera més malalties que curacions. Aquesta medicina s'ha convertit de entre totes les indústries, la més contaminant, malversadora i patògena; que és culpable de les epidèmies modernes que patim la majoria de dones (càncer, trastorns psíquics, artrosi, malformacions genètiques...). Admetem que els continguts i les bases científiques dels nostres articles a "Userda" poden i deuen ser debatuts. Certament, així com el model energètic basat únicament en les energies toves, tenim clar que no podem passar de cop d'una medicina tecnocràtica a una medicina dolça fonamentada en la homeopatia, l'acupuntura, la fitoteràpia dietètica, els oligoelements, la manipulacions vertebrals i el remeis naturals. Però s'ha d'anar per aquest camí el més ràpidament possible. Informar dels mitjans per assolir aquest objectiu crec que és un servei a la col·lectivitat, no cosa d'"embaucadors". Per això no arribo a comprendre i em resulta inadmissible que es pugui afirmar que "Userda" ha actuat amb "irresponsabilitat criminal", segons Eduardo Rodríguez, al difondre detalls sobre unes plantes, la majoria de les quals estan empleades per les nostres avies i besàvies, i que segueixen sent un remei eficaç en moltes zones rurals a on no ha arribat encara el "progrés". Soc de la opinió que la irresponsabilitat deu recaure sobre aquells que oculten les conseqüències dels fàrmacs i dels productes químics que s'introdueixen el cicle alimentari sense analitzar abans els seus efectes; sobre aquells científics que amaguen els últims estudis sobre els efectes de les baixes dosis degudes a la radioactivitat artificial; sobre aquells que silencien les manipulacions genètiques que avui són el reflex de la corrupció d'aquesta medicina "científica" i cínicament "objectiva" que defensa, sense més explicació, Eduardo Rodríguez. Hauria resultat fructífer per a totes i tots els que lluitem contra aquesta falsa medicina que "Mientras Tanto" hagués obert un debat científic en base a l'aportació d'"Userda". El que no es pot admetre és que des d'una platafor-

ma intel·lectual que s'autoqualifica d'ecologista i feminista se'ns respongui amb pseudoideologia i calúmnia amb l'única finalitat de desprestigiar-nos. El llenguatge empleat per Rodríguez em recorda categories històriques en vies d'extinció. Els ecologistes i les feministes tenim un mateix objectiu: transformar la mentalitat lògica, dominada per la idea d'un món "objectiu" organitzat per lleis immutables degudes a la experiència d'una civilització industrial que està al límit del fracàs social. En nom de la ciència s'afirma que les destruccions engendrades pel "progrés" haurien d'escapar a tota consideració ètica i afectiva i que, malgrat que siguin lamentables, han sigut indispensables per a l'avançament de les forces productives. El senyor Rodríguez defensa una ciència sense consciència? Potser aquesta medicina "científica" i "objectiva" de la que ens parla no està en mans del complex militar-industrial i al servei dels Estats autoritaris i de l'economia monetaritzada? El nostre intent feminista és precisament el de començar a definir un altre model de medicina, més enfocada en les prevencions que en la maquiavèlica organització per matar el dolor, eliminar la malaltia i lluitar contra la mort...".

Testimonis

La sortida de La Mar de la Coordinadora Feminista (Arxiu La Mar)

El perquè d'una escapada,

Després d'haver analitzat les accions dutes a terme unint-nos a les convocatòries de la Coordinadora Feminista de Barcelona, hem constatat: per una banda, la ineficàcia i per l'altra, el desgast d'energies que ha arribat a cremar a més d'una. Ineficàcia:

- Perquè avui la correlació de forces amb el sistema patriarcal és irrisòria.
- Perquè les nostres accions serveixen per reforçar la falsa imatge d'un govern tolerant i "demòcrata".
- Perquè aquestes accions ens procuren un grau de contentament que alimenta el nostre narcisisme i perden de vista l'objectiu final.

Potser caldria plantejar-nos altres formes de lluita que atempten contra el sistema, però indirectament —l'enemic el que menys suporta és que no el

prenguin seriosament. Seria possible aplicar les nostres energies en “crear formes alternatives” per a tots aquells àmbits de la vida de la dona a on és patejada, agredida, explotada, oprimida, etc. etc. en la situació actual? Aquests àmbits són els de la quotidianitat, els de la vida de cada dia: el treball, l’habitatge, l’alimentació, l’esplai, la vida de relació, la malaltia, l’aprenentatge, la informació, tot el que és el seu món, el nostre. Es tractaria de resoldre “les coses” entre nosaltres, passant (dintre del possible, que en aquest moment pot desanimar i molt!) de l’estructura social que ells han creat en funció dels seus interessos sexistes. Així aniríem tenint una força autònoma. Són ja nombroses les ciutats d’arreu del món que tenen un Centre de Dones. Una casa a on trobar-se i des d’on impulsar totes les alternatives de les que parlaven: una premsa autònoma, el Self-help, l’autoconsciència, passant per tots els workshops que les motivacions del moment ho requereixin. I tot això, nosaltres, aquí, ja ho hem ha començat! Però tanmateix començat. Unes condicions objectives que ho afavoreixin són indispensables per a poder-ho continuar amb l’eficàcia que pot fer que aquestes alternatives paral·leles agafin dimensions de lluita. Però sobre tot cal la iniciativa de totes les dones. Només així podrem anar endavant contra aquesta societat sexista. Coordinadora adéu! Us esperem!

Dissolució del grup (Xús Borrell)

“És bastant difícil reunir en unes pàgines tot lo viscut en un any, gairebé impossible. Estem, però, disposades a seguir parlant, quan ens trobem o quan vulgueu, des del subjectiu, individual o col·lectivament. Fullejant juntes les poesies o diaris d’algunes de nosaltres o amb una mirada als ulls quan a cada fi de festa una tremolor i alguna llàgrima recordant infinitat de moments viscuts juntes dins la nostra casa de la Rambles. També per algunes, el plaer de sentir-se encara VIVES. Fent esta acció d’aquest procés iniciarem el desenvolupament d’aquesta història d’un any ençà amb comentaris i reflexions fruit d’aquesta experiència col·lectiva, gairebé d’un embrió de societat de dones. Si bé al juliol del 76 vàrem començar a trobar-nos com La Mar, se’n feia imprescindible (així ho veien algunes tarades per a una pràctica organitzativa del llavors Colectivo Feminista) els punts d’afinitat concretats en un programa (encara que no li volguéssim dir així). Aquests, més endavant, van estar posats en qüestió inclús la concepció del grup com a organització, la pràctica militan-

tista, lligada amb una dinàmica general i de Coordinadora. També vàrem fer bastant de punxó d'actituds reformistes i integradores de moviment. Quan d'altres dones demanaven d'entrar en el grup vàrem veure la necessitat de fer un altre que s'anomenaria "Grup de trobada", a on s'informava de les tasques fetes i de l'afinitat entre les dones noves i nosaltres. També molts cops, sobretot si eren dones que venien d'algun partit, es discutia políticament. Aquesta dinàmica va durar gairebé des de juliol fins al mes de febrer. Funcionaven entre nosaltres per petits grups d'afinitat a partir de tasques concretes revista, història, Self-help, etc. A partir de la no identificació d'algunes de nosaltres amb aquesta dinàmica activista, i veien que era molt difícil desfer-se de les tares polítiques si seguïem aquest ritme, vàrem tenir varies discussions on eren posades en comú les reflexions de cadascuna. Aquest moment de reflexió va coincidir en uns moments de diferents crisis individuals i una gran crisi econòmica dins del grup que ens va portar de cap durant dos mesos (no podíem pagar el pis). Les que no treballaven no tenien peles. El fet d'estar en crisi personal i sentir-nos malament sense trobar una manera alternativa de fer diners, creava certa hostilitat. Continuant malament el problema econòmic, seguïem amb les qüestions polítiques i de convivència. iniciant la recerca d'un altre mètode d'anàlisi de la nostra realitat de dona sense recorre al marxisme. Aquest període va coincidir amb l'inici de l'auto-consciència, l'aparició de noves dones, 10 concretament, al grup varen posar en qüestió la separació entre La Mar i el Grup de Trobada. Ajuntar dues dinàmiques va provocar per les que estaven al grup des de l'inici i que no coneixien a les noves, un rebuig (interpretat per les altres com un desig de funcionar separades). En aquesta reunió realment històrica a la vida de La Mar hi va haver de tot. Algunes dones concretament quatre de les que hi eren des de l'inici varen dir que se'n anaven degut a que hi havia masses dones amb processos diferents, desconeixement entre nosaltres a més d'altres factors, etc. (unes s'expressaven lliurement cridant, o gesticulant, les altres ho interpretaven com agressió). A partir de llavors, moment que va coincidir per a una banda en abandonar la Coordinadora Feminista i per a un altre iniciar les trobades amb els altres grups radicals, vàrem deixar de funcionar com grup a grup monolític.

De La Mar n'ha parlat tothom a Barcelona, la premsa dels masclers, de dretes o d'esquerres, l'anomenada premsa femenina i fins i tot aquella que es diu

feminista. Fins ara, era gent que des de fora escrivia, comentava, criticava i malaia. Possiblement més d'un o d'una haurà desitjat per nosaltres el retorn a un passat de l'Edat mitja, a on aquelles dones marginades de la "normalitat" dels homes i de la societat d'aquell temps eren cremades i acusades de "bruixes". Estaran projectant el seu desig de mort i d'autodestrucció?

Vivint gairebé en el ghetto del que és difícilment integrable o subornable havíem cridat per tot arreu a on la paraula era ofegada, de fora i de dins del moviment, ens hem anat retrobant, ens hem expressat dolçament, també agressivament (l'agressivitat no és la propietat dels homes).

Graffiti a les parets, pancartes a les manifestacions, respostes als agressors i molts cops en trobades, xerrades o sortides, aquets han sigut els nostres mitjans d'expressió. Ara en aquestes pàgines, qui sap demà (no sabem si tindrem diners).

Per aquelles dones que encara creuen en nosaltres, hem benvolgut testimoniar el nostre procés, amb totes les seves males herbes i amb tota la suor de la nostra vida de dona.

Segona fase de La Mar (Kristina Doria)

"Amb l'arribada de noves dones, es gesta la segona fase de La Mar. L'adocriament comunista és el que enterboleix la creativitat de La Mar inicial. En a mi em provocava molt disgust, perquè veia autoritarisme. Penso que va ser això el que es va carregar a La Mar. Abandonament de la cova-mare: dispersió i successió. Unes viatjant vivint i projectant somnis lèsbics i d'altres funcionant en locals de convivència mixtes..."

FONTS

BORRELL, Xús, arxiu La Mar. Dipositària Pilar Sentís

Diverses autors, arxiu La Mar.

DOMÈNECH, Sira, arxiu.

Bibliografia

D'EAUBONNE, Françoise, "Écologie / Féminisme : révolution ou mutation?", Les Éditions A.T.P., 1976.

DORIA, Kristina, "La píldora te jode", Userda nº 1, novembre 1978.

DORIA, Kristina i SENTÍS Pilar,

- "El ciclo menstrual y los efectos de la píldora (1) i (2)", Mujer y sexualidad, Userda nº 2, gener 1979.
- "Las alternativas a las píldoras (3)" i la "Il·lunacepció", Userda nº 3, març-abril 1979.

LUNA, Lola G., "Apuntes históricos del feminismo catalán: de LA MAR a las Lagunas de Ruidera, pasando por Granada, 1976-1986", Hojas de Warmi nº 8, 1977, Barcelona nov. 1996.

LATOUCHE, Serge, prefaci "Écologie / Féminisme : révolution ou mutation" de Françoise d'Eaubonne, Libre & Solidaire, 22 febrer 2018.

LUZAN, Julia, "El Colectivo feminista: la historia de un proceso", Revista Triunfo, 21 de maig de 1977.

MORENO, Amparo, "Mujeres en Lucha, El movimiento feminista en España", editorial Anagrama 1977.

NASH, Mary, "Dones en Transició", pag. 161, 162 i 163, Ajuntament de Barcelona, Regidoria de la Dona, 2007.

"Nuestros cuerpos, nuestras vidas" (diverses adaptadores), Icaria editorial, 1982-1984.

PEIRÓ, Irene, "Quan les dones i la natura troben una causa comuna". Dossier Ecofeminisme, Revista Dones 41, tardor de 2011, pàg. 7 i 8.

SÁNCHEZ, Lola, "Entorno a la traducción de *Our bodies, Ourselves* para España y la construcción de un nuevo sujeto político del feminismo en la Transición española", *Mutatis Mutandis*, 29/10/2019.

SEGURA, Isabel, "Barcelona Feminista, 1975-1988," pag. 162-165, *Ajuntament de Barcelona gener* 2019.

SENTÍS, Pilar,

- "Remedios naturales contra las radiaciones", *Userda* nº 5, desembre de 1979.
- "Ciclo alimenticio, teràpia de urgència", *Mujer y ecología*, *Userda*.

TABOADA, Leonor, Kristina DORIA, Silvia LÓPEZ, Hanna MUCK, Pilar SENTÍS, M. Jesús BORRELL, Neus PLANELLAS, Gretel AMMAN, Amy SWARTZ, Julia BAQUERO, Nieves ACEVES, Pilar MUXÍ, Marisa ORTIGOSA y Margarita OBIOLS (per ordre d'aparició en el llibre). *Fotografies*, Helena ALVARADO y Carmen CUENCA. *Dibuixos*, Àngels REVILLA.

VILANOVA, Santiago, "l'Ecofeminisme que vindrà", *Userda*, *El Triangle*, 2006.